

KÖZLEMÉNYEK

URBÁN ALADÁR

SZTANKÓ SOMA TERVEZETE AZ 1848-AS HONVÉDSÉG FELÁLLÍTÁSÁRA

Az 1848—49-es magyar forradalom és szabadságharc jellegzetes, határainkon kívül is jól ismert intézménye volt a *honvédség*. Első zászlóaljait 1848 májusában kezdték toborozni, alig egy hónappal azután, hogy megkezdődött az 1848:22. tc. értelmében felállítani rendelt *nemzetőrség* hivatalos összeírása. A nemzetőrség alakulataiban a némi vagyonnal rendelkező 20—50 év közötti férfiaknak a szolgálat kötelező volt, a honvédeket a 18—40 éves önként jelentkezőkből toborozták, akiknél a vagyoni cenzust nem alkalmazták. A követelmény csak a hazai illetőség, büntetlen előélet, egészség és a megkívánt minimális testmagasság (kb. 163 cm) volt. Az elmondottakból nyilvánvaló, hogy a honvédséget nem a nemzetőri törvény kereteit és előírásait szem előtt tartva szervezték meg. Az új alakulatokat a sorkatonaság kiegészítésére szánták, s ahhoz hasonló szervezetet, kiképzést és felszerelést kívántak nekik biztosítani. A Batthyány-kormány azonban — más jogcíme nem lévén — ezeket az új alakulatokat kezdetben „rendes vagy mobilis nemzetőrség”-nek nevezte, míg a törvény értelmében a lakóhely szerint felállított és rendőri-karhatalmi feladatokra szánt egységeket az „állandó nemzetőrség” megjelöléssel különböztette meg. Ez a nehézkes elnevezés azonban hamarosan megszűnt, amint ezeket az önkénteseket honvédeknek kezdték nevezni.¹

A fentiek alapján azt is megállapíthatjuk, hogy az 1848-as magyar forradalom törvényalkotása legális létet biztosított a nemzetőrségnek, amely — az egymást váltó francia forradalmak tapasztalataira alapozva — *elméletileg* a nép felfegyverzését jelentette. Az események kényszerítő hatására azonban „a nép felfegyverzésével” párhuzamosan gondoskodni kellett arról, hogy a kormány rendelkezésére álló kevés fegyvert ne osszák szét az országban szerveződő várhatóan több száz nemzetőri zászlóalj között, hanem olyan fegyelmezett egységek kezébe adják, akik nem alkalmilag (vagyis polgári foglalkozásuk mellett) látnak el őrszolgálatot, vagy esetleg karhatalmi feladatokat. Ehhez kellett az új önkéntes alakulatok, amelyek tagjai hivatásszerűen és hosszabb időre vállalják a fegyveres szolgálatot, s nincsenek helyhez kötve, hanem mobilak: bárhová vezényelhetők.

Az így létrejött honvédzászlóaljak lényegesen különböztek a nemzetőség zászlóaljaitól, ami az elmondottakból természetesen következik. A honvédtoborzás sikere, mindenekelőtt a fiatal értelmiségiek magas száma (kb. 10%) már a kezdet kezdetén bizalmat ébresztett az új alakulatokkal szemben, amelyek azután a délvidéki harcokban augusztus—szeptember során igazolták ezt a bizalmat. Amikor 1848 szeptemberében megkezdődött az önvédelmi haderő szervezése, akkor a már bevált utat

¹ A részletekre l. *Urbán Aladár: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán.* Bp., 1973. 231—235. o. és *utó.*: Batthyány Lajos miniszterelnöksége. Bp., 1986. 580—583. o.

követve kizárólag honvéd zászlóaljkat állítottak fel. Így a honvédség első alakulatai a *tömeghadsereg* alapjául szolgáltak. Az 1848—49-es magyar forradalomnak tehát a külső támadással szemben nem kellett a nagy francia forradalom „amalgám”-módszeréhez: az önkéntesek és a sorkatonaság elegyítéséhez folyamodnia. Bár a korábbi, osztrák szervezésű, de magyarországi hadkiegészítésű ezredekben is harcoltak a forradalom oldalán, ezeket az alakulatokat nem oszlatták fel, legfeljebb a hiányokat pótolták honvédújonccal. A volt serezi zászlóalj később, új számot kapva, önálló zászlóaljként soroltak be az egységes honvédseregbe.

A honvédség megteremtése tehát sajátos, az 1848-as európai forradalmak eljárásától lényegesen eltérő folyamat volt. A „népek tavaszá”-nak forradalmi gyorsan, többnyire sikeres fegyveres felkelés jóvoltából győztek, visszaszorítva az állandó hadsereget. A régi rendet védő hadsereg azonban megmaradt, s néhány személyes változástól eltekintve megmaradt tisztikara is. Ez a hadsereg azután a kellő pillanatban: 1848 nyarán és őszén leszámolt a forradalmi erővel. Egyedül a magyar forradalom volt képes a meglévő régi hadsereg — és az újonnan szervezett, képzetlen és alig felfegyverzett nemzetőrség — mellett új, nemzeti és forradalmi haderőt teremteni. Ez tette lehetővé 1848 szeptemberében Jellasics megállítását, a forradalom eredményeinek megvédését, a nemzeti tömeghadsereg megteremtését, majd az 1849. év tavaszi katonai sikereit.

A honvédség felállítása tehát szerencsés ötlet, amely — túlzás nélkül mondhatjuk — feltétele volt annak, hogy 1848 őszén az ellenforradalmi hullám ne söpörje el március vívmányait. Mindez kellően árnyalja a Batthyány-kormány értékelését, amelynek nem sikerült a békés átalakulást biztosítania, az alkotmányos berendezkedést megszilárdítania. Kényszerítő körülményei miatt azonban a kormány már hatalomra kerülésének ötödik hetében olyan rendszabályokhoz nyúlt, amelyek lehetővé tették számára — majd lemondása után a Honvédelmi Bizottmány számára —, hogy sikerrel folyadjék a fegyveres ellenálláshoz. Igaz, a honvédség létrehozásakor nem a Birodalom hadereje, hanem csak a szerb felkelés ellen kívánt megfelelő védelmi erőt felállítani. A lényeg azonban az, hogy azonnal megtalálta a jó megoldást.

Külön érdekessége a honvédség kezdeti szervezésének, hogy annak nemcsak kivitelezése, de megállapíthatóan magának az új alakulatoknak az ötlete is Batthyány Lajos miniszterelnöktől származik.² Az egyre tisztuló, előítéletektől mentes Batthyány-ábrázolás megkívánja, hogy megvizsgáljuk azt is, milyen előzmények után került sor a honvédtoborzás meghirdetésére, mi történt az ötlet felmerülésétől a kivitel kezdetéig. Ez ugyanis nemcsak eddig nem ismertett részletekre vet fényt, de segít eloszlatni egy újkeletű legendát, amely azt látszik sugallni, hogy az önkéntes alakulatok — a honvédek — kiállításának gondolata mögött eredetileg nem volt valós szándék, azzal csak a bécsi udvart akarták „megpuhítani”. Mivel ez nem járt eredménnyel, május közepén Batthyány „rákényszerült” — állítja ez az értelmezés — arra, hogy fenyegetését valóra váltsa.³

A honvédtoborzás előkészületi munkálatainak ismerete végül azzal a haszonnal is jár, hogy röviden megismerkedhetünk *Sztankó Soma* serezi hadnagy, a Batthyány által szervezett Országos Nemzetőrségi Haditanács egyik első munkatársa tevékenységével. Ő készítette el ugyanis a honvédtoborzás tervezetét, s őt küldte ki 1848 július elején Batthyány Belgiumba, hogy modern fegyvereket vásároljon a honvédség számára. Sztankó mind a két megbízatást időben és sikerrel teljesítette.

Az 1848-as honvédtoborzás a kortársi emlékezésekben gyakran és lelkesen emlegetett esemény és szép sorokat szentelt neki Horváth Mihály is a függetlenségi háború

² Urbán 1986, 575—576. o.

³ Spira György: Négy magyar sors. Bp., 1983. 67—68. o.

történetét feldolgozó munkájában. Az előzményekről azonban a kortárs történetíró sem tudott részleteket, így megelégedett a toborzás sikereinek felsorolásával. Az évek múlásával azonban nőtt az igény, hogy a csatatörténetek mellett tudjanak valamit a szervezés munkájáról is. Ennek nemcsak a költő Tóth Kálmán adott hangot *Előre* című költeményében („Csodálatos ifjú sereg, mely, nem tudni, hogyan támadt...”), hanem az író P. Szathmáry Károly is. Utóbbi 1875-ben megjelent regényében feltepte a kérdést: hogyan termettek a honvédek? Majd így írt: „Érdekes volna olvasni — ha valaki meg tudná vagy akarná írni — ezen első honvédszászlóalj történetét.” Az összefoglaló munka — érthetően — nem készült el. Hiányát, immáron az egész szabadságharc vonatkozásában, négy évtized múlva a szakember is szóvá-tette. 1913-ban Aggházy Kamil sajnálkozva jegyezte meg: „az 1848/49. évi magyar haderő szervezésétörténete mind a mai napig megíratlan”⁴

Az 1848—49. évi honvéd hadsereg szervezésétörténetét mind a mai napig nem tártá fel részletes monográfia. E sorok írója 1953-ban benyújtott szakdolgozatában a kezdetekkel, az 1848 nyarán szervezett első tíz honvédszászlóalj felállításával foglalkozott. Bár munkája, érthetően, nem került publikálásra, eredményei nem voltak teljesen ismeretlenek. Ennek ellenére az 1959-ben megjelent, az 1848—49-es eseményeket feldolgozó összefoglalás önkényes megoldást választott: mivel a honvédek toborzása *pozitív* lépés volt, azt egyszerűen a baloldal által kikényszerített intézkedésnek tulajdonította. Szövege szerint a baloldal május 12-i népgyűlésének, az ifjúság felfegyverzését követelő fellépésnek most volt foganatja: „a kormány pedig — amit korábban csak tervezett — most ténylegesen is elrendelte tízezer főből álló... »rendes nemzetőrsereg«-nek toborzás útján való felállítását.”⁵ Amikor egyértelműen kivilágolt, hogy nem a baloldal követelése, hanem a május 15-én a délvidéki szerb mozgalmakról (mindenekelőtt karlócai gyűlésről) érkezett hírek adták a döntő lökést az önkéntesek toborzásáról kiadott rendeletnek, s a honvédek szervezését Batthyány miniszterelnök kezdeményezte, a fenti szerző nem a kormány *tervszerű* előkészületeit látta meg az április végéig visszanyúló fejlemények mögött. Pulszky Ferencnek egy április 29-én kelt, Kossuth nevében írt levelére alapozva arra a következtetésre jutott, hogy Batthyány, az említett levéllel megelégedve, lemondott a honvédség szervezéséről.⁶ Mindez historiográfiai érdekesség volna csupán, ha ez a nézet Batthyány visszakozásáról, pontosabban a miniszterelnöknek a saját terveit kelleetlenül megvalósító magatartásáról, nem került volna bele a Magyarország története 1979-ben megjelent hatodik kötetébe, illetve egy azóta Batthyány politikai pályájáról készített rövid összefoglalásba.⁷ Ez teszi indokolttá, hogy a rendelkezésre álló adatok fényében megkíséreljük összegezni az önkéntes honvédszászlóalj ötletétől a toborzás elrendeléséig eltelt három mozgalmas hét vonatkozó eseményeit:

A magyar történelem első felelős minisztériuma 1848. április 11-én lépett hivatalba, 12-én tartotta első minisztertanácsát Pozsonyban, s 14-én érkezett meg Pestre. Ekkor vette kezdetét a nyolc szakminisztérium hatáskörének kialakítása (amelynek során a volt Helytartótanács és a kamarai igazgatás eltérő gyakorlata miatt a szervezés érdekében több *elvi* döntést kellett hozni), azok hivatali felépítésének és rendezésének meghatározása, a megegyezés a vezető minisztériumi tisztviselők, mindenek-

⁴ P. Szathmáry Károly: Az ország sebei c. regényéből az id. részletet l.: Kossuth zászlaja alatt. Írások a szabadságharcról. (S. a. r. Lukácsy Sándor) Bp., 1951. 19. o. Aggházy Kamil: Adatok az 1848/49. évi magyar haderő szervezéséhez. *Hadügyi Szemle*, 1913/1. 16. o.

⁵ Spira György: A magyar forradalom 1848—49-ben. Bp., 1959. 177. o.

⁶ A honvédtoborzás kezdetének más indokaira először jelen sorok írójának 1960-ban német nyelven megjelent tanulmánya mutatott rá; magyar szövegét l. *Urbán Aladár*: A nagy év sodrában. Tanulmányok 1848-ról. Bp., 1981. 132—139. o. Batthyány visszavonulására Pulszky levelének következtében l. Spira György: A pesti forradalom baloldalának harca a kormánnyal meg a polgársággal 1848 májusában. *Történelmi Szemle*, 1971. 346—347. o. és Spira 1983, 67. o.

⁷ Magyarország története 1848—1890. (Főszerkesztő Kovács Endre. Szerkesztő Katus László) Bp., 1979. Spira György: Polgári forradalom (1848—1849). I. 201—202. o., illetve a 3. jegyzetnél id. munka.

előtt az államtitkárok személyében. Csak ezt követően kerülhetett sor az egyes minisztériumok munkatársainak kinevezésére, a megfelelő hivatali helyiségek kijelölésére. A Batthyány-kormány hatalomra kerülése ugyanis nem egyszerű kabinetváltozást jelentett az ország politikai életében, hanem egy új kormányzati szervezet és gyakorlat kialakítását.⁸

Nem csodálkozhatnánk, ha a minisztériumok szervezeti felépítése és a szükséges személyzeti politika — ami nem volt mentes bizonyos versengésektől sem — az első két hétben a kabinet minden figyelmét lefoglalta volna. A körülmények azonban ezt nem engedték meg. Így már az első pillanattól foglalkoznia kellett a minisztertanácsnak a belső mozgalmakkal, a szükséges katonai erő kérdésével, Jellasics magatartásával és egyéb ügyekkel. Az országban állomásozó sorkatonaság kis létszámáról már az április 12-i pozsonyi minisztertanácson is szó esett, és utasították Esterházy Pált, a király személye körül tartózkodó minisztert, hogy „eszközölje” néhány magyar ajkú ezred hazatérését Galíciából. Nem tudjuk, hogy a Batthyány-kormány tagjai, akik egyidejűleg maguk is aggódtak Galícia nyugalmaért, illetve azért, hogy ha ott esetleg nyugtalanság törne ki, az átterjedhet az ország felső vidékeire is, komolyan számoltak-e azzal, hogy kérésüket teljesítik. Tény, hogy április 20-án, megújítva a kívánságot, már a Galíciában és Morvaországban lévő *minden* „magyar katonaságnak” hazahozatalát sürgették. Ismerve a Birodalom katonai állapotát, mindenekelőtt azt, hogy Lombardiában már harcban állott a felkelőkkel és a piemonti erőkkel, ennek a megújított kívánságnak — úgy tűnik — inkább az lehetett a szerepe, hogy egyrészt megakadályozza további szerezeti alakulatok kivonását Magyarországról (amire ti. a márciusi napokban sor került épp az itáliai fejlemények miatt), másrészt igazolja a Batthyány-kormány igényét újabb karhatalmi alakulatokra. Csak ez indokolja ugyanis kellően azt, hogy *április 24-én* — meg sem várva a négy nappal korábbi igényre adott választ — Esterházyt a minisztertanácsból arra utasítják, hogy az „e részben legközelebb bejelentett követelést” a bécsi hadügyminisztérium előtt „egész erélyességgel” ismételje meg. Ha pedig ezt a követelést ismét elutasítanák, mondja a minisztertanács határozata, a kormány „olgy lépések megtételét látja elkerülhetetlennek, minőkre felelőségének érzete kényteleníti”.⁹ A kitétel, amellyel a minisztérium szabad kezét kíván a maga számára biztosítani, azt jelzi, hogy ekkor már felmerült a gondolat: valamiféle megoldást kellene találni, amely biztosítaná a kormány számára a szükséges és megbízható katonai erő növelését. A nehézségek hangsúlyozására a határozat kiemeli, hogy az országban alig 18 000 főnyi katonaság létezik, miközben már a 20-i minisztertanács azt rögzítette jegyzőkönyvbe, hogy addig a napig huszonhat megye kért katonaságot a rend fenntartására. Ez utóbbi állítás valóság, de ami a sorkatonaság létszámát illeti, az bizony pontatlan. Május elején Batthyáynak Bécsben bebizonyították, s az alakuló honvédelmi minisztérium ún. polgári biztossági osztálya futár útján megerősítette, hogy az országban valójában a fenti létszám kétszerese állomásozott. A kérdés csak az, hogy Batthyány és munkatársai korábban pontosan információkkal rendelkeztek-e, vagy szándékosan csökkentették-e a bevallott létszámot, hogy ezzel is indokolják tervezett lépésüket?

A kormány tervezett lépésére nem kellett sokáig várni. Az április 24-i kikindai vérengzés hírére, az országban jelentkező mozgalmak „vésteljes természete” miatt, a 26-án tartott minisztertanács szükségesnek tartotta „egy mozgó nemzetőrség felállítását, vagy egy önkénytes őrsereg kiállítását”. Elrendelték, hogy 10 000 emberre kell költségvetést és tervezetet készíteni, s azt a pénzügyminiszterre és a hadügyeket ideiglenesen intéző miniszterelnökre bízta. A kezdeményezés mögött Batthyány

⁸ Az elmondottak részleteire l. *Urbán* 1986, II. rész, 1. fejezet.

⁹ Az április 12., 20., és 24-i minisztertanácsi határozatokra l. Kossuth Lajos Összes Munkái (a továbbiakban: *KLÓM*) XII. (S.a.r. *Sinkovics István*) Bp., 1957. 23., 46., 64—65. o.

Lajos állott, amit kétségtelenné tesz az is, hogy másnap, április 27-én a *Pesti Hírlap* (ekkoriban a kormány közlönye) a miniszterelnöki hivatalos közlések rovatában beszámolt a katonaság hazahozatalának többszöri sürgetéséről, s a minisztériumnak arról a szándékáról, hogy ha kérését nem teljesítik, oly lépésekre kényszerül, mit felelőssége diktál. (A szöveg szó szerint egyezik a minisztertanács április 24-i határozatával.) A közlemény egyébként a türelmetlen baloldali közvélemény megnyugtatását is szolgálta, mivel annak lapja, a *Marczius Tizenötödike* állandóan kritizálta a kormány „tétlenségét”. A híradás egyben azt igazolja, hogy nem Bécs megpuhítására irányuló lépésről van szó, mert akkor nem biztosítottak volna a szándéknak nyilvánosságot.¹⁰

Kossuth részt vett az április 26-i minisztertanácson, s a jelek szerint nem szólt sem a terv, sem a neki szóló megbízás ellen. Április 29-én azonban Pulszky Ferenc, Kossuth államtitkára levelet intézett Batthyányhoz, amelyben a „napokban szóban forgott mobilis nemzetőrség” költségeinek biztosítása érdekében adatokat kért. Egyben előadta nézetét, hogy ő jobbnak és a költségek szempontjából jóval kedvezőbbnek tartaná, ha inkább pár ezer székely katonának Magyarországra való áthelyezését kérné a kormány a bécsi udvari haditanácstól. Bár Pulszky az indítványt a maga nevében terjesztette elő, nem kétséges, hogy egy Kossuthot érintő feladat kapcsán nem nyilatkozhatott miniszterének tudta nélkül. Ezt a feltételezést csak megerősíti, hogy a levél Kossuth elnöki iratsorozatából való. Nem tudjuk, hogy Kossuthot mi készítette erre a lépésre, de tény, hogy a levél aznap kelt, amikor — feltehetően a kormány sugallatára — a Radical Kör nagygyűlést tartott, s Wesselényi Miklós buzdítására petíciót fogalmazott a kormányhoz, amelyben egy önkéntes haderő kiállítását sürgette. Batthyány nyilván visszautasította Pulszky javaslatát, s ezt Kossuth is tudomásul vette. Bizonyítja ezt a *Pesti Hírlap* május 1-i számában megjelent, a pénzügyminiszter terveiről szóló tájékoztatás (ti. Kossuth hivatalosan csak május 1-től vette át a pénzügyi igazgatást), amely beszámolt a kamatos kincstári utalványok valószínű kibocsátásáról. Ezek indokául az ország „rendkívüli közszükségeit” említette, így a nemzetőrség felfegyverzését, s „talán egy mobilis őrseregnek önkénytesekből felállítását”. Bár a fogalmazás feltételes, ez legfeljebb Kossuth változatlan fenntartását fejezi ki, talán amiatt, hogy a baloldal ekkoriban azonnali országgyűlést követelt, s annak döntését tartotta szükségesnek a haderő ügyében.¹¹

Kossuth gesztusa mindenesetre Batthyányra hárította a feladatot, hiszen a költségvetésben nem tervezheti meg a szükséges összeget, amíg nem tudja, hogy miről kell gondoskodnia. A Béctől változatlanul parancsnokat elfogadó hazai főhadparancsnokságok, továbbá Jellasics ellenszegülése miatt azonban Batthyány a minisztertanács május 1-i döntése alapján másnap Bécsbe utazott. Mivel indulása előtt erre már nem volt ideje, a helyettesítésével megbízott Deák Ferencet kérte meg, hogy intézkedjék az önkéntesek toborzásáról szóló terv elkészítéséről. Deák még aznap utasította a Nemzetőrségi Haditanácsot, hogy „1200 [főnyi] rendes nemzetőrségi részleg” felállításáról dolgozzon ki tervezetet. Itt jelenik meg történetünkben Sztankó Soma, a 62. gyalogezred hadnagya, aki az áprilisi napok óta már a Nemzetőrségi Haditanács munkatársa. Emlékezései szerint május első hetében felkereste Széchenyi István egyik titkára és felkérte őt a minisztérium nevében: készítsen költségvetést tíz zászlóalj „felállítására, felszerelésére és egy évi eltartására”. Nincs okunk kételkedni abban, hogy Sztankó jól emlékezik, s a megbízást Széchenyi közve-

¹⁰ Az április 26-i minisztertanács határozata: KLÖM XII. 71—72. o. A *Pesti Hírlap* (PH) április 27-i cikkét közli Pap Dénes: Okmánytár Magyarország függetlenségi harcának történetéhez. 1848—1849. Pest, 1868. I. 63—64. o. A közleményt másnap a *Marczius Tizenötödike* fenyegetőzésnek minősítette.

¹¹ Pulszky Ferenc április 29-i levelét l. KLÖM XII. 95—96. o. A Radical Kör petícióját l. Pap: i. m. I. 65—67. o.; közölte a PH május 3-i száma. Az eseményekre l. még Urbán 1973, 225—228. o. A Radical Kör fellépését követően a sajtóban egymás után jelennek meg a különböző seregszervezési javaslatok; l. a *Pesti Dinallap* május 6-i, a *Jelenkor* május 2. és 14-i, és a *Budapesti Híradó* május 23-i számát. Kossuth-nak a PH május 1-i számában megjelent közleményét l. KLÖM XII. 98—99. o. A baloldal magatartására ezekben a napokban l. Urbán 1981, 209—229. o.

títésével kapta. Ennek valószínű magyarázata az lehet, hogy Ottinger vezérőrnagy, a Nemzetőrségi Haditanács Batthyány által megbízott vezetője — és Mészáros Lázár megérkezéséig ideiglenes hadügyminiszter —, Deák utasítását megkapva, a vele baráti kapcsolatban lévő Széchenyihez fordult: mitévő legyen? A miniszterelnöki megbízás ugyanis arra utasította Ottingert, az ekkor még változatlanul bécsi központi irányítás alatt álló magyarországi császári és királyi hadsereg egyik dandárparancsnokát, hogy a sorkatonaságtól *független*, mégis ahhoz hasonló egységek tervének kidolgozására adjon parancsot. Mivel a tervezet elkészítését Széchenyi is szükségesnek tartotta, mint a kormány — Batthyány mellett — egyetlen katonaviselt tagja avatkozhatott bele a fejleményekbe, s küldte titkárát (nyilván Tasner Antalt) Sztankó hadnagyhoz. Így Ottinger szintén sorozdri beosztottja a Nemzetőrségi Haditanácsnál nem előjárójától, hanem a kormány egyik kinevezett miniszterétől kapta a megbízást — de nem attól, aki a Haditanácsnak a feladatot eredetileg továbbította.¹²

Emlékezéseiben Sztankó Soma nem tesz említést arról, hogy tudott-e erről a szolgálati vargabetűről. A megbízás sajátos jellegét azonban mérlegelhetette, mert így ír emlékezéseinek kéziratos változatában: „Nem találtam semmi okot az ajánlat ellen; ellenkezőleg örültem ez által a ministerekkel ösmeretségbe jönni.” Az emlékezések rövidebb és tömörített nyomtatott kiadásából ez kimaradt, helyette azt említi, hogy éjjel is dolgozott az elaborátumon, majd előterjesztette azt Batthyánynak, aki őt Duschek Ferenchez, Kossuth minisztériuma pénztári osztályának főnökéhez küldte volna, nyilván a tervezet anyagi vonatkozásainak megbeszélésére. Batthyány azonban akkor, amikor Sztankó a tervezettel elkészült, még nem volt itthon, s ez az állítás nem szerepel a kéziratos, hanem csak a nyomtatott változatban. A kézirat az előbb idézettek után így folytatódik: „Azt tehát [ti. a tervezetet] pontosan és hirtelen elkészítvén, bemondás szerint Duschek titkár úrhoz vittem el...” Mindkét változatban szerepel az, hogy Duschek aggodalmaskodott, mert Sztankó a köznemzetőrök napi illetményét — a sorozredeknel szokásos 5 krajcár helyett — 8 krajcára tervezte. A nyomtatott szöveg szerint Sztankó ragaszkodott elképzeléséhez: „Én ugyan a financiális állapotot nem ismertem, hanem azt feleltem reá neki, hogy ha akarjuk, hogy legyen honvédónk és hogy kedvvel harezoljon a ráczok ellen, úgy azokat éheztetni nem szabad.”

Bármiként is zajlott Duschek és Sztankó megbeszélése, meg kellett hogy előzze a tervezet végleges elkészítését. Ennek időpontját pedig pontosan tudjuk, mert Széchenyi minisztériumának úgynevezett elnöki iratai között fennmaradt Sztankó tervezetének tisztázata, s rajta a dátum: 1848. május 8.¹³ Ha figyelembe vesszük, hogy a megbízást a hadnagy valószínűleg csak május 3-án kapta meg, s hogy a legapróbb részletekig kidolgozott tervezetében (l. a *Függelék*-et) nemcsak a szükséges felszerelési tárgyakat vette sorra, de utána kellett járnia azok beszerzési árainak a katonák „szórszövetű nyakravalójától” az ágydeszkáig, s a dobhoz szükséges szíjazattól az orvosi műszerekig — és még be kellett mutatnia a költségvetést Duscheknek is —, akkor megállapíthatjuk, hogy Sztankó valóban gyorsan elkészült megbízásával. (A sürgősséget Deák május 2-i rendelkezése is hangsúlyozta.) A tervezetet végül Deák Ferencnek nyújtotta be, aki azt véleményezésre Széchenyihez küldte át. Ez pedig megengedi azt a feltételezést, hogy Széchenyi korábbi beavatkozása Deák tudtával, esetleg felkérésére történt. Széchenyi azután Sztankó elaborátumát németre fordíttatta, mert az a katonai szakértő, akit felkért a tervezet véle-

12 Deák levele Ottingerhez: Országos Levéltár (OL). Az 1848—49. évi minisztérium levéltára. Miniszterelnök hadügyi és nemzetőri iratai 1848: 93. Sztankó emlékezései: *Sztankó Soma: Életem leírása (kézirat)*. Hadtörténelmi Levéltár, 1848—49. évi iratok 57/1. (A kézíratra Bóhm Jakab hívta fel a figyelmemet, akinek ez úton is köszönetet mondok.) *Sztankó Soma: Adatok az 1848-dik év eseményeihez*. Pest, 1869.

13 OL Közmunka- és közlekedésügyi minisztérium elnöki iratok 1848, szám nélkül. (688—691. o.) L. Függelék. A tervezeten a dátum március 8. Ez azonban nyilvánvaló tollhiba.

ményezésére, nem tudott magyarul. Mindez további késedelmet jelentett. Így a Bécsből május 11-én már visszatért Batthyány csak 15-i kelettel kapta meg Széchenytől Sztankó eredeti tervezetét, annak német fordítását és a szakvéleményt, amely, néhány megjegyzéstől eltekintve, „különbön egészen helyeslően” jóváhagyta azt.¹⁴ A megjegyzésekről azonban jelenleg mit sem tudunk, mert azok nem maradtak az eredeti tervezet, illetve annak német fordítása mellett.

Az elmondottak tehát azt bizonyítják, hogy az önkéntes alakulatok felállítására kidolgozott javaslat „haladéktalanul” — mint az utasítás azt előírta — elkészült. Nem egy vagy két nap alatt, de elfogadható gyorsasággal. Nagyobb sietségre nem volt szükség, hiszen a felmerült igényt április végén—május elején nem valamiféle azonnal fenyegető veszedelem diktálta. Batthyány bécsi távolléte miatt a döntés még nem volt esedékes, így Széchenyi nem érezhette idővesztésének, hogy lefordíttatja a tervezetet, s úgy juttatja el azt az általa alkalmasnak ítélt szakértőhöz. Mivel az észrevételek nem ismertek, így nem tudjuk, ki volt a véleményező és munkájával mikor készült el. Lehet, hogy május 11-én, Batthyány hazatérése idején Széchenyi már kézhez kapta a szakértői véleményt és csak a mozgalmas napok (a Lederer elleni „macskazene” május 10-én este, az azt követő izgalmak és egymást követő minisztertanácsok) feledtették vele, hogy továbbítsa az anyagot a miniszterelnökhöz. Elképzelhető, hogy maga Batthyány sürgette azt a május 15-én délben tartott minisztertanácson, ahol Hrabovszky altábornagy, péterváradai főhadparancsnok futárjelentését vitatták meg a szerb mozgalom veszélyességéről. Az azonban bizonyos, hogy Batthyány aznap kapta meg Sztankó tervezetét, amikor a riasztó hírek alapján úgy tűnt, hogy a Szerbiából a karlócai kongresszusra érkező fegyveres szerb küldöttek (*szerviánusok*) komoly fenyegetést jelentenek és könnyen *hadiállapot* következhet be a szomszédos félfüggetlen szerb fejedelemséggel. Vagyis a kormány valóban kényszerhelyzetbe került a szerb mozgalom és annak külsőszági kapcsolatai miatt. Így döntöttek az aznap este tartott és éjszakába nyúló második minisztertanácson a szükségesnek ítélt háborús rendszabályokról, köztük az önkéntesek toborzásának azonnali elrendeléséről.¹⁵

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy Batthyány a reá jellemző határozottsággal és gyorsasággal döntött a toborzás megkezdéséről az új helyzet által diktált pillanatban, amikor a szükséges előkészületek még be sem fejeződtek. A minisztertanács határozatainak jegyzőkönyve, ahol a döntés született, nem maradt fenn. Egyes jelekből azonban joggal arra következtethetünk, hogy a miniszterek a Sztankó által készített tervezetet nem vitatták meg, sőt igen valószínű az, hogy Batthyány csak a legfontosabbakat közölte: 10 000 főből tíz zászlóaljat toboroznak és szerveznek egy lovas tüzérvetget is. Valószínűleg szó esett arról, hogy az előkészületek még nincsenek befejezve, s talán arról is, hogy a jelentkezők „felfogadását” (alkalmassági vizsgálatát) Batthyány a szerezdi hadfogadók bevonásával, de a hatóságok által kiküldött *polgári biztosok* ellenőrzése mellett kívánja lebonyolítani. Lehetséges azonban, hogy ez az elképzelés is csak május 17-én vagy 18-án alakult ki, mivel Batthyány az utóbbi napon kérte Szemere Bertalan belügyminisztertől, hogy a hatóságokat utasítsa: a kijelölt toborzási helyekre a megfelelő biztosokat — és ha szükséges, a hatósági orvosokat — küldjék ki. Az azonban bizonyos, hogy május 15-én este nem dőlt el, hogy az önkénteseket három, *vagy* négy évre fogadják-e fel, mert erről másnap Szemere még csak vagylagosan tájékoztatta Esterházy külügyminisztert.¹⁶

14 Széchenyi levele Batthyányhoz: Közmunka- és közlekedésügyi minisztérium elnöki iratok 1848: 96. Széchenyi említi levelében, hogy a tervezetet Deáktól kapta meg, németre fordította és kikérte a szakértő véleményét. (A levél mellékletei közül csak a magyar eredeti és annak német fordítása található egymás mellett. A német szakértő véleménye hiányzik.)

15 A részletekre l. *Urbán* 1973, 228—230. o. és *Urbán* 1986, 577—579. o.

16 Szemere május 16-i levele Esterházyhoz: Külügyminisztérium elnöki iratok 1848: 10., 1. még *Thim József*: A magyarországi 1848—49-iki szerb fölkelés története II. Bp., 1930. 234—235. o.

Az önkéntesek, vagyis a honvédség toborzásának igazi szervezése valójában május 16-án kezdődött. Feladata a Nemzetőrségi Haditanács ekkor kinevezett új elnökére, báró Baldacci Manó ezredesre hárult. Ő készítette el a május 16-i kelettel kibocsátott *toborzási felhívást*, amely már felsorolta azt a huszonegy várost, amelyet toborzóhelyül kijelöltek, tájékoztatott továbbá a tiszti fizetésekről és az altiszti és legénységi napi illetményről is. A tíz zászlóalj alakulási helyéről azonban csak május 30-i kelettel jelent meg a sajtóban (június 2-án) közlemény, s a jelek szerint ezen a napon hagyta el a sajtót a nyomtatott *toborzási utasítás* és a honvédek egyenruházatának leírása (az öltözeti szabályzat), amelyet azután — a belügyminisztérium érthetetlen huza-vonája után — némi késéssel a Nemzetőrségi Haditanácstól június 6-án Sztankó Soma küldött meg a hatóságoknak.¹⁷

A fővárosi és vidéki toborzás részleteire nem kívánunk kitérni. Az eredeti tervezet ismeretében azonban érdemes Sztankó javaslatait és a végleges megoldást összevetnünk, annál is inkább, mert az előbbi e sorok írója a honvédség szervezésének kezdeteiről írva még nem ismerte. Láttuk, az ötlet felmerülése idején, az április 26-i minisztertanácson, 10 000 ember kiállítását tervezték, s a május 16-i toborzási felhívás is ezt közölte. A Sztankónak Deák által adott május 2-i utasítás 1200 főnyi „részleg” tervezetének elkészítését hagyta meg, vagyis valamiért — legalábbis átmenetileg — nagyobb létszámú alakulatokkal számoltak. (Lehetséges, hogy Deák nem kapott elégséges instrukciót Batthyánytól és Széchenyivel konzultálva tőle eredt volna a nagyobb létszám ötlete? Nem tudjuk.) Sztankó tervezete 1200 köznemzetőrrel, 18 főnyi törzsszel, századonként 1—1 századossal és főhadnaggal, 2—2 alhadnaggal, illetve őrmesterrel, 6 tizedessel, 2—2 dobossal, illetve áccsal számolva összesen 1374 főről készített költségvetést. (A részletekre l. a *Függetlék*-et.) Az őrnagy és zászlóaljparancsnok havi fizetését 90, a segéd tisztét 35, a főorvosét 40, az orvosokét és a számvevőét 30, a századosokét 65, a főhadnagyokét 40, az alhadnagyokét 35, illetve 30 pft-ra tervezte. A köznemzetőrnek, ácsnak és dobosnak 8, a tizedeseknek 16, az őrmestereknek 24 krajcáros napidíjat szánt. A toborzási felhívás, amely természetesen csak a legfontosabb beosztások illetményéről nyilatkozott, a köznemzetőrök és altisztek napidíját változatlanul hagyta. A tisztek esetében azonban részben emelte az illetményeket: az őrnagy és zászlóaljparancsnok fizetését havi 130, a századosét 80, a főhadnagyét 40, a hadnagyét 30 pft-ban állapította meg. A módosítás csak az őrnagy és a századosok esetében számottevő, ami feltehetően Baldacci, illetve a Nemzetőrségi Haditanács javaslatára változott meg. Ezek a tiszti illetmények (miként az altisztek és a legénység napi zsoldja is) magasabbak voltak a sorozredeknel szokásos összegeknél, de — mint az később kiviláglott — tábori szolgálat esetén utóbbiak jelentős pótlékot kaptak, míg a honvédtiszteknek ez nem járt, mivel egységeiket eleve *mobil*, vagyis mozgó, tehát tábori szolgálatra szánt alakulatoknak szervezték.

Sztankó javaslata a kiindulás volt, segítség a végleges keretek kialakításához. Ezt a munkát azonban már nem ő végezte el — bár tervezetének elkészítése után egy darabig Batthyány miniszterelnöki irodájában dolgozott maga is —, hanem Erdős Ferenc számvevő százados, a Nemzetőrségi Haditanács gazdasági osztályának vezetője. Ezt a költségvetést, amely a tervezett tíz zászlóalj és egy üteg havi költségét, valamint a ruházati kiadásokat tartalmazza, Baldacci ezredes június 18-án írta alá és juttatta el Batthyányhoz, illetve Kossuthhoz.¹⁸ Ennek a tervezetnek a létszámadatai megadják a *végleges* keretszámokat (amelyeket az első tíz zászlóaljnál ritkán töltöttek be). Eszerint egy zászlóalj összlétszáma 1094 fő volt. A törzs

17 L. Urbán 1983, 244—252. o.

18 OL Kossuth-Polizei-Akten 3: Az új tervezet alapjaiban május végén már elkészült: Urbán, 1973, 298. o.

8 főből állott: őrnagy és zászlóaljparancsnok, a segédtszjtje, 1 fő- és 2 orvos, 1 számvevő segéd és 2 zászlós. A századoknál az „őrvitézek” (honvédek) száma 160, az altiszteké (tizedesek) 12, az őrmestereké 2 fő volt, amihez még 2 dobos és 1 ács csatlakozott. Egy századnál 1—1 százados és főhadnagy és 2 hadnagy volt, vagyis ebben a vonatkozásban Sztankó terve változatlan maradt.

A tervezet és a hivatalos költségvetés összehasonlítása számos további információval szolgál, s főleg Sztankó részletes adatai igen érdekesek. Ezek elemzését azonban itt nem tartjuk szükségesnek. Egy kérdés azonban még figyelmet érdemel, s ez a *honvédek ruházata*. Mint látjuk, Sztankó tervezete a katonai öltözet egy igen lényeges elemét: a főveget egészen magyarosnak (más szavakkal: a szerezdi csákótól lényegesen eltérőnek) képzelte el. Szövege szerint ez „hevesi kalap” lett volna „fekete lelógó szalaggal”. A továbbiakban kék atilla (hasonló színű zsinórral), kék színű magyar nadrág, sziürke köpeny és bakancs volt a tervezet elképzelése. Itt lényeges változást tapasztalhatunk, mindjárt az első pillanatban. Batthyány ugyanis május 16-án kelt levelében már tájékoztatta Ottinger vezérőrnagyot, hogy az önkéntesek fekete csákót, barna atillát és sziürke pantallót fognak kapni, s utasította, hogy a hadsereg óbudai Ruházati Bizottmányánál tájékoztódjék a szükséges anyagok meg-létéről, illetve azok beszerzéséről és az egyenruhák elkészítéséről.¹⁹ Nem tudjuk, hogy a változtatás igénye milyen tényezőkből tevődött össze. Lehet, hogy már a német nyelvű szakvélemény észrevételezte, hogy a meglévő katonai készletekhez kellene alakítani a ruházat színeit. Ami pedig a „főveget” illeti, azt talán maga Batthyány kifogásolta. Mindenesetre ez a döntés is a honvédség szervezése szempontjából fontos és mozgalmas napon, május 16-án született. Amikor a hó végére azután elkészült a nyomtatott toborzási utasítás, amelynek kiegészítője volt a „Honvédi rendes zászlóaljok öltözetszabályzata”, abban a fekete posztó csákó és a barna atilla változatlanul szerepelt, de a nadrág színe már változott: „szűk magyar nadrág búzavirág szín posztóból veres zsinórral”. Az előírás szerint a köpeny volt sziürke, „mint a magyar szerezdeknél”.²⁰ Lehet, a változás oka csak abban keresendő, hogy megfelelő mennyiségű kék posztó állott rendelkezésre, míg a sziürke posztó kevés lévén, azt az anyagigényes, de azonnal nem szükséges köpenyekhez akarták felhasználni. (Ezeket a téli köpenyeket a honvédek többnyire csak késő ősszel kapták meg.) Egyébként 1848 őszétől gyakran eltértek az előírástól, ha a szükséges színű posztó nem állott rendelkezésre.

Befejezésül érdemes visszatérnünk Sztankó Soma kevéssé ismert életútjára és 1848—49. évi szerepére.²¹ Kéziratoss emlékezései szerint Eperjesen született 1814. május 1-én. Anyanyelve nem volt magyar, s csak iskoláit Debrecenben folytatva tanult meg magyarul. 1831—32-ben Hajdúböszörményben nagybátyja mellett gyógyszerésznövendék. 1832-ben kárt okozván, a veréstől félve elszökik és beáll a 62. gyalogszerezdehez. Fél év után már altiszt, majd Nagyváradra kerülve, a katonai élelmezési hivatalban dolgozik. 1834-ben Aradra vezénylik, itt az ezredirodára osztják be. 1835 elején őrmester lesz és az egyik század számvevője. 1837-ben századával egy évre Szegedre kerül őrszolgálatra az ottani várba deportált olaszok őrizetére. Majd visszatérnek Aradra, s 1841-ig látja el a számvevő őrmesteri feladatokat. Aradon kapitánya kezdeményezésére „ezred apróddá” nevezik ki, s ő segít majd Sztankónak a hadnagyi rang megszerzésében is. 1843-ban ezredével Pestre kerül.

A józan, takarékos, szolgálatban serény, önművelésével tervszerűen foglalkozó Sztankó számára sokat jelentett a főváros kulturális élete. Eddig is sokat olvasott, így Aradon kapitánya könyvtárának klasszikus francia íróit is forgatta. Pesten már

19 OL Miniszterelnök hadügyi és nemzetőri iratai 1848: 199.; l. még *Urbán* 1973, 298. o.

20 L. OL Újkori Gyűjtemény. 1848—49. évi nyomtatványok.

21 L. *Urbán* 1973, 52., 94—96. o.; *Bona Gábor*: Tábormok és törzstisztek a szabadságharcban, 1848—49. Bp., 1983. 315. o.

tudományos műveket olvas, jó hasznát veszi ezrede színvonalas, válogatott könyvtárának. Mint sok idegen ajkúból magyarrá lett kortársa, ő is fontosnak tartja a magyar tudományos nyelv, így a katonai nyelv kimunkálását. Életírása szerint már aradi évei alatt a helyi Schmidt nyomdában megjelent (1835—36-ban?) „Vezérfonal a hadmenetekben és előírzeteken” c. munkája, majd Czetz János ezredbeli hadnagy bajtársával kiadott egy „magyar hadnyelvtant”, aminek komoly sikere volt és — mint írja — „mindkettőnknek szépen jövedelmezett”. 1847—48 telén pedig ugyancsak Czetzcel együttműködve lefordították és Bécsben kiadták az „Oktató szabályzat”-ot.²² Tehát Sztankó és Czetz komolyan részt vállaltak a magyar katonai nyelv alakításában és korábbi tevékenységük nélkül nehezebben készültek volna el 1848 tavaszán—nyarán a nemzetőrség és honvédség szabályzatai. Ami Sztankót illeti, a jelek szerint nem elégedett meg szabályzatok magyarításával, kézikönyvek, vagy a katonaság számára készült nyelvtanok összeállításával. Életének leírásában elmondja, hogy 1847-ben készült el „Francia—afrikai háború” című tanulmányával, „mely terjedelmes munkának kézírata a magyar academia könyvtárában van, miután a bekövetkezett forradalmi események miatt kinyomtatása elmaradt”.²³ A témaválasztás kétségtelenül érdekes, mert a címből kitetszőleg Sztankó az Algéria ellen 1830-ban kezdődött francia agressziót dolgozta fel, s így kézírata az első magyar nyelvű hadtudományi értekezés volt egy újkori, 1847-ben véget ért gyarmati háborúról.

Sztankó leírja, hogy az 1848 februári francia forradalom hírére a tisztek örömmel fogadták, mert az háborút, s így előléptetést, kitüntetést ígért. A pesti március 15-e viszont aggodalommal töltötte el őket, főleg a magyarokat, mert félték, hogy a katonaságot a polgárok ellen vezénylik. Így a királyi engedmények megnyugtatták őket, kivéve — írja — a horvát tiszteket. Az emlékezések írója őszintén beszámol arról, hogy a sorezredi tisztek — az Erdélyből szabadsággal Pesten tartózkodó Gál Sándort kivéve — kezdetben távol tartották magukat az eseményektől. A Miniszteri Bizottmány azonban április 10-én már kikérte Sztankó hadnagyot a budai főhadparancsnokságtól a pesti nemzetőrséghez, majd az április 20-án felállított Nemzetőrségi Haditanácshoz osztották be. Az önkéntes alakulatok kiállításáról készült tervezete fordulatot jelentett Sztankó pályafutásában: Batthyány felfigyelt rá és május 31-től maga mellé vette mint segédtsiztet, mint titkárát a hadügyi, nemzetőri és honvédségi ügyekben.²⁴ Amikor sor került az első honvédtisztek kinevezésére, június 13-án Sztankó megkapta a főhadnagyi rangot és mint számfelettit a Győrben alakult 5. zászlóaljhoz osztották be. (Vele egyidejűleg kapta meg ugyanoda Görgey is századosi kinevezését.)

Sztankó teljesen megnyerte Batthyány bizalmát. Ezt mutatja megbízatása, amellyel július 2-án Bécsen át Frankfurtba, Lüttichbe és Londonba küldte fegyvervásárlásra. Az utazásra a Frankfurtból visszatért Pázmándy Dénes tájékoztatása alapján került sor, de Frankfurtban Sztankó nem talált megfelelő fegyvereket, miként londoni útja is feleslegesnek bizonyult. A lüttichi gyár ajánlata, az ár és a minőség megfelelő volt. Július 20-án Sztankó elküldte az első szállítmány belga fegyvert Pestre, s ezt követően október 5-ig húsz alkalommal — mint nyomtatott beszámolójában írja — 24 355 szuronyos puskát és 3,8 millió gyutacsot indított útnak. Küldetése nem volt titkos, hiszen arról a *Wiener Zeitung* július 8-i számának esti melléklete is beszámolt, azt állítva, hogy 40—50 ezer fegyvert szándékozik venni. (Valójában Sztankó eredeti megbízatása 10 000 fegyverre szólt, s a további vásárlásokat csak a pénzhiány korlátozta, mert — mint írja — kétszer annyi fegyvert is vásárolhatott volna, ha van elég pénz.) Október 3-án azonban az osztrák kormány eltiltotta a fegyverszállítást Magyarországra, s az utolsó szállítmány már Bécsben rekedt.

²² Sztankó említett munkái jelenleg nem ismertek.

²³ Az MTA kéziratárhában nem sikerült Sztankó említett munkáját megtalálnom.

²⁴ Hadtörténelmi Intézet Levéltára, a budai főhadparancsnokság elnöki iratai (GK Praes.) 1848: 251. l. még Urbán 1973, 52. o.

Ezt követően Sztankó 1848 őszén lebonyolított még néhány akciót, amelynek során fegyvereket és a fegyvergyár számára szükséges gépeket csempészték be az országba. Amikor az osztrák határzár szorosabbá vált, Sztankó, itthon maradva, maga is a harcoló sereghöz került. Érdemei elismeréséül 1849 januárjában őrnagyi kinevezést kapott és átvette az 1848 novemberében alakult 49. honvédszászlóalj parancsnokságát.

Sztankó Soma tehát megérdemli, hogy emlékezzünk rá. Ismeretlen nyelvművelő és hadtudományi munkássága is figyelmet érdemel, de 1848. évi tevékenysége kiemelkedően fontos: nevéhez fűződik a honvédség felállításának tanulmányterve, ő szerezte meg a nyár és az ősz során szervezett honvédszászlóaljak modern fegyvereit, és ő volt az, aki kockázatos vállalkozások során biztosította a hazai fegyvergyártáshoz szükséges külföldi gépeket. Kevesebb érdemmel is megszolgált volna, hogy nevét megjegyezzük.

FÜGGELÉK

*Tervezet**

A költség felett, melyet egy nemzetőri mozgászlóalj hadfelkészletése és éven át tartása az állománynak okozand.

Alapszabályok:

E zászlóalj valamint főtisztjei úgy altiszt és köznemzetőreire nézve, egyrészt a rendes sorhadból másrészt pedig a polgárok közül magokat készakarva jelentő egyénekből alakítatik.

Emezek beléptökkor 10 p. f. kézipénzzel részesítettnek és 5 évi szolgálatra magokat lekötelezik; mindek eltelése után elbocsátásakor 50 p. f. kegydíjjal az állománytól biztosítattnak.

E szolgálat időbe azonban sem a netalán elkövetett szökés ideje, se a szabadsággal otthon mulattás vagy fogdába hosszash tartoztatás be nem számíthatik; nem különben mindenki bosszújában szétrombolt, eladott, vagy elzátosított állományi jószágokért, hacsupán napdíjjából is kárpótlást tenni köteles.

Főtiszt és nemzetőrek hasonló módra mint a sorhad a zászlóhoz esküsznek, ugyan azon szolgálatokra magokat lekötelezik, a hadczikkelyek szerint itéltettnek és a sorgyalogság szabályzati szerint hadgyakorlatokra oktatattnak.

Öltözet:

Hevesi kalap fekete lelógó szalaggal.
Kék attila (zeke) hasonló szín sinorral.
Kékszín magyarféle nadrág.
poszto mellény, és szörszövetű nyakravaló.
bakkancs
Szürke szín posztó köpenyeg, hideg meg eső ellen.

Fegyverzet:

Gyulacsféle lőfegyver szuronnyal.
Az altisztek ezen kívül egy rövid karddal.
Fekete válszíjj.
Lőszertartó.
Fekete bőrtarisznnya, felül záracskával ellátva az utazó táskák módjára, mely a jobb vállon bal oldal felé akasztva hordatik.
Szalaggon függő csutora.

Létszám: 1347 főből, 6 századra elosztva álland.

<i>Karbéliek</i>		<i>Századbéliek</i>	
Örnagy és parancsnok	1	Százados kapitány	6
Zászlóalji segéd	1	Főhadnagy	6
Hadügyvéd	1	Alhadnagyok	12
Főorvos és 2 alorvos	3	Örmester	12
Számvevő és írnoka	2	Tizedes	72
Zászlótartó, fődobos, varga és Szabómester	5	Ács meg dobos	24
Tisztsszolgák	5	Köznemzetőrek	1200
		Tisztsszolgák	24
	<hr/>		<hr/>
	18		1356

1374

* A *Tervezetet* betűhíven közöljük!

A felállítás költsége

	egyenként		összesen	
	f.	x.	f.	x.
<i>Egy selyem zászló</i>				
szalag nélkül mivel ez divatkép a zászlóanyaga ajándéka			62	
<i>Kézi pénz</i>				
Számvevői írnok, őrmester cím és díjja	1			
Karbéli altisztek; t. i. Zászlós, fődobos s. a. t.	5			
Századbéli altisztek	84			
dobos meg ácsok	24			
Köznemzetőr	1200			
Tisztszolga	29		13,430	
A főtisztek semmi formaruha adalékot nem vesznek, hanem a kinek e végett pénzre épen okvetlen szüksége volna, azt a zászlóalji pénztárból hónapos lefizetés mellett kikölcsönözheti.				
<i>Fegyverzet:</i>				
1284 lőfegyver szuronyal p 15 f	19,260			
1284 szuronytok p 10 x	214			
1284 fekete fegyverszija p 19 x	406	36		
114 altiszt kard tokkal p 1 f 48 x	205	12		
1314 fekete válszija p 40 x	876			
84 lőszertáska p 54 x	75	36		
84 lőszertáskaszija p 28 x	37	32		
1200 lőszertartó p 2 f	2,400			
1200 lőszertartószija p 1 f 2 x	1,240			
73680 tölte (t. i. altisztekre 20 közörekre 60 főre)	1,228			
12 réz dob p 12 f	144			
12 dobszija és dobhurok p 1 f 30 x	18			
24 ácsfejsze, 12 nagyobb p 1 f, 12 kisebb p 30	36			
12 ácsfejsze boríték a 30 x	6			
90 kardrojt p 20 x	30		26,176	56
<i>Öltözet:</i>				
1343 hevesi kapál szalaggal p 2 f x	2,686			
1343 Kék attila sinorral p 4 f 20 x	5,819	40		
1343 Kék sinoros nadrág p 2 f 20 x	3,133	40		
1343 nadrágszija p 12 x	268	36		
1343 bőrtarisznya p 2 f. 20 x	3,133	40		
1343 posztó mellény p 48 x	1,074	24		
2686 vászon ing p 1 f	2,686			
2686 vászon lábravaló p 48 x	2,148	48		
1343 pár bakkancs p 2 f 12 x	3,223	12		
1343 szőr szövötű nyakravaló p 16 x	391	28		
1343 csutora sinorral p 20 x	447	40		
1343 posztó köpenyeg p 5 f 48 x	7,789	24	32,802	32
<i>Konyhaszer</i>				
112 gépfazék vaspléhből p 2 f 12 x	246	24		
112 vas serpenyő p 1 f 36 x	179	12	425	36

	egyenként		összesen	
	f.	x.	f.	x.
<i>Gyogyszertár</i>				
meg orvosi műszerek, mintegy			160	
<i>Táborkészlet</i>				
2 löszertaliga } lőszerszám nélkül	120			
2 társzekér }	200			
3 tiszti pogyászszekér (a malha lovak szüntetellnek)	240		560	
<i>Ágynemű</i>				
1343 vas ágy ahoz tartozó deszkákkal p 4 f	5,372			
1343 téli pokrocztakaró p 5 f 48 x	7,789	24		
1343 nyári szürtakaró p 2 f 24 x	3,223	12		
1343 szalmazsák durva vászonból p 1 f 8 x	1,521	24		
5372 vászon lepedő (t. i. egyszeri felváltással) p 1 f	5,372			
1343 párnazsák p 10 x	223	50	23,501	50
<i>Laktanyi bútorok</i>				
40 hosszú asztal p 2 f 1 30	100			
80 hosszú létra p 1 f	80			
40 vízesőbőr vas abroncsal p 2 f	80			
40 szemét hordó p 40 x	26	40		
40 olajos méceses p 10 x	6	40		
40 vas lapát p 20 x	13	20		
12 író asztal p 1 f 30 x	18			
18 karszék p 30 x	9			
6 fűrész p 1 f 30 x	9			
6 fejsze p 1 f	6		348	40
A felállítás összes költsége			97,467	34

Éven át tartás

Holddíj

1 őrnagy p 90 f, és 3 lóadag napra, ez pedig 5 f holnapra	1,260			
1 zászlóaljsegéd p 35 f és egy lóadag	480			
1 Hadügyvéd p 40 f	480			
1 Főorvos p 40 f	480			
2 alorvos p 30 f	720			
1 számvevő p 30 f	360			
6 százados kapitány p 65 f	4,680			
6 főhadnagy p 40	2,880			
6 első rendi alhadnagy p 35 f	2,520			
6 másod rendi alhadnagy p 30 f	2,160		16,020	

Napdíj

1 Számvevői írnok p 24 x	146			
5 karbéli altiszt p 16 x	486	40		
12 Őrmester p 24 x	1,752			
72 Tizedes p 16 x	7,008			
24 dobos és ács p 10 x	1,440			
1200 köznemzetőr p 8 x	58,400			
29 tisztszolga p 8 x	1,411	20	70,644	

	egyenként		összesen	
	f.	x.	f.	x.
<i>Kenyér</i>				
1343 részlet naponként, 1 3/4 font egy adagra, jelenlegi piac árán p 3 x			24,509	45
<i>Termény illődés</i>				
1343 részlet mécs olaj p 1/1044 nyáron és 1/522 télen egy kupára, mellynek ára 30 p. p.				
704 kupa	352			
ehez a mécsbél	12			
1343 részlet faszén, p 4 1/2 lat, egy pozsonyi mérőben 33 font levén p 24 2090 mérő	836			
ehez a megkívántató gyújtófa	60			
1343 részlet fűtőfa egy adag 1/2200 öl, ennek ára pedig 8 f hat holnapra 204 öl	1,632		2,892	
<i>Kijavítási adalék</i>				
1284 lőfegyvere évenként p 20 x	428			
1343 bakkancs meg ruhajavítás p 24 x	537	12		
1284 bőr hadkészlet javítás, főtől p 24 x, melly összegből azonban az új darabok is szereztetnek	438		1,403	12
<i>Ágy és butorjavítása</i>				
A házibutor javításra és részenként új szerzésre a lepedők mosására holnapként, s évi igazításra évenként minden ágyra egy mázsa tiszta szalma a házak meszelése kihagyatik	56 1,343 895			
		20	2,294	20
<i>Lőszerfogyasztás</i>				
1284 lőfegyverre évenként egy font lőpor a hadgyakorlatokra	624			
12840 tölte czéllövésnél	214		856	
<i>Öltözet</i>				
évenként 2 ing 2 lábravaló	4,834	48		
évenként 1 nadrág	3,133	40		
2 évre egy kalap	1,343			
2 és fél évre az attila	2,326	12		
a mellény mindenkor ócska attilából készítetik	—			
4 évre a köpenyeg	1,947	21		
nyolcz holnapra a bakkancs eszerint főtől 3 f 18 x	4,834	48		
másfél évre a nyakravaló	235	6	18,654	55
Az évi tartás összes költsége			137,274	2
<i>Jegyzés</i>				
Első évi költség { Felállításra			97,467	34
{ Ruházatot kivéve tartásra			120,230	53
Összesen:			217,698	27
<i>Egyes nemzetőr</i>				
{ Öltözete			24	12
{ Fegyverzete			20	11
Összesen			44	23

Ha a körülmények megengedik az egész öltözet a zászlóalj nemzetőrei által díj-
nélkül készítetik, csupán a felhasznált czérna s egyéb kelléket pótolja vissza az állo-
mány; e miatt vétettek fel egy szabó és egy varga mester a létszámba.

Nehéz betegséggel sinlődők a helybéli sorhadi vagy polgár kórházba átatadnak
s ez idő alatt pénz, termény és kenyér illedősök szinte oda beszámítatik.

Pest Marcius 8-dikán 1848.

A kézi pénz az először beadott tervekben hibáson csak 1 pengő forinttal 10 helyett
felszámítatott.

Sztanko Soma
hadnagy